

УЧРЕЖЕНИЕ № 120/07.08.2017г.

РЕЦЕНЗИЯ

на Дисертационния труд
на

ВИКТОРИЯ ВЕНЦИСЛАВОВА ИВАНЧЕВА

на тема **„МОТИВАЦИЯТА И МОТИВАЦИОННИЯТ КЛИМАТ КАТО ФАКТОРИ ЗА
РЕАЛИЗАЦИЯ НА СЪСТЕЗАТЕЛИ ПО СПОРТНА СТРЕЛБА“**
за получаване на образователната и научна степен **„ДОКТОР“**

Научен ръководител: Проф. Татяна ЯНЧЕВА, д-р
Рецензент: Проф. Ю. Г. Мутаfoва-ЗАБЕРСКА, доктор

Национален състезател по спортна стрелба от 2000 г. до днес, **Виктория Иванчева** предлага на вниманието ни дисертационния си труд, посветен на тази нейна голяма любов. Постигнала високи успехи (рекордьор и многократен държавен шампион), тя и днес продължава да представя на международно ниво родината (с медали от Балкански, Европейски и Световни първенства). Посвещавайки се на перманентно най-значимия (в живота и спорта) проблем, тя успява да осмисли своя богат спортносъстезателен опит с получените в НСА знания, със забележителния си професионализъм, отдадена на стремежа си към усъвършенстване. Дисертацията е ярък „мотивационен портрет“ на спортен специалист с личен емпиричен и значителен и научен опит, намерил своето „тематично поле“, открила дълбок смисъл в него, в началото на своя творчески път. Иванчева отдава сили на своя труд в тандема „Докторант-Научен ръководител“. Пред нас е критично осмислено и изстрадано знание, свързало деликатната чувствителност на спортиста с емоционалната памет от преживяното опознаване на звездните емоции при върховите преживявания по време на състезанието.

Разработеният от В. Иванчева проблем е съобразен с изискванията за оформяне на информацията - представя ни се своеобразен „конспект“ на мотивиращи и демотивиращи мотиватори на спортиста. Приносните моменти са свързани с композиране на текста в обем от 145 страници, с разкриване на приложните подходи по проблема. Значимостта на разработения труд се състои в следните негови основни достойнства:

1. Структурата на труда съдържа: **Увод**, компактно и целенасочено разкриващ **актуалността на проблема** в този спорт у нас, чиито традиции са нарушени от редица настъпни организационни проблеми (познат Балкански стрелбашки съюз, отнетият лиценз, сградното фаворизиране) повлияли мотивационната динамика на българските стрелци и довели до отказ на някои за участие в състезания (2 стр.); три глави (съота. 63-12-66 стр.), изводи и препоръки;

библиография (155 източника, от тях 47 на кирилица, 108 - латиница); убедително онагледен (20 таблици, 26 фигури), трудът включва и **Приложения** (три протокола от статистическия анализ).

2. Предметът на изследване (Глава Първа) е разкрит в задълбочения теоретичен анализ на разглежданите проблеми: възникването и развитието на стрелбата е свързано със спортно-техническата ѝ и психологична специфика като вид спорт. Разгледан е богат спектър от основните работни понятия, отразяващи най-новите тенденции в развитието на психологичната и спортно-психологична наука по проблема. С опора върху генезиса на явлениято, е проявена компетентна оценка на теориите за мотивацията при отделни автори и концепции, с познаване на интерпретираните становища и схващания. Разкритията за детерминираност на мотивацията с други психични явления (перфекционизъм, локализация на контрола, състезателна реализация и т.н.) е позволило авторът да се насочи към разкриване на тяхната роля и място в спортната стрелба и да актуализира значимостта им за този спорт.

3. Пронедурната част на труда (Глава Втора) оформя гносеологичния спектър: комплексната методика удовлетворява Работната хипотеза (с четири частни хипотези), адекватни на Целта и седемте Задачи, посветени на възможностите за оптимизиране на глобалната мотивация чрез овладяване на позитивните фактори на процеса; изборът на обекта на изследване определено е заслуга на автора, чийто авторитет е позволил обхващането на представителна та извадка от 99 състезателя в широк възрастов диапазон (от 11 до 50 г.), от олимпийски шампиони и световни рекордьори до юноши (16 мъже и 15 жени, 29 юноши и 39 девойки), ползващи различен вид оръжие – пистолет, пушка.

Научната стойност на резултатите се определя от 1) сполучливия подбор на методите, пет от които постижение на колеги от катедрата (съществени адаптации за български условия), както и 2) от солидната статистическа обработка на получените от автора данни. Организацията на изследването е позволила справянето със задачите в рамките на срока за обучение - показател за изявилия специални и организационни умения на Докторанта.

4. Интегралният подход при Анализа на получените резултати (Глава Трета), с обективност при обсъждането са осигурени от съвременната статистическа обработка (вариационен, сравнителен, корелационен, регресионен и факторен анализ) на данните:

1) Със спортно-мотивационната скала е разкрито доминирането на вътрешната мотивация над външната при изследваните лица, със значително по-ниска стойност за амотивацията, с което се обяснява и продължителността на спортната кариера на нашите състезатели по с стрелба. Същата тенденция се запазва и при сравняване на данните по

пол, възраст и класация. Впечатлява потвърдителният характер на получените данни с представени и от други автори в няколко вида спорт. Амотивацията, независимо от редица условия, е чужда за изследваните, тя не е сред мотивационните фактори. Мотивационното самоопределение може да се разглежда като метафора на човешката душа – фрагменти от психичната енергия на отделната личност и колективния субект.

2. Постигнат е **съдържателен психологически анализ** на данните при изследване на **мотивационния климат (МК)**. С две подсказки е разкрит високият статус на стрелбата като вид спорт, благодарение на ценностната ориентация към майсторство, по данните от общата извадка изследвани лица.

Показателите от подсказката за **майсторството е водещ фактор** за състезателите (*властни условия, ролева значимост, майсторство, съвместно учене*), те изразяват високата степен на развитие на качествата на стрелците; получените по-ниски стойности (*почти двукратно*) за **МК, ориентиран към представяне** (*темпоритъм, суперничество, представяне, несправедливи призации, наказание за грешки*) може да бъде своеобразна „улика“ за недостатъчна мотивираност - за демотивиращи моменти, за липса на психологична подготовка. С доказвания превес на позитивните показатели над негативните, се очертава образът на българските състезатели по стрелба като представител на Фейър-плей спортистите.

3. **Целевата ориентация (ЦО)** - към задачата или егото разкрива почти двукратно по-високата изразеност на ориентацията към задачата в сравнение с егото-ориентацията, независимо от пола и възрастта. Данните доказват мотивиращата роля на **ценностната ориентация** в условията на изострена състезателна борба, водещата нагласа при вземането на решение за постигане на висок резултат. Основателно авторът разглежда оказалите се различни профили на ЦО и зависимост от класирането (при лизерите - почти изравнени високи стойности на двата вида ориентация) като предпоставка за върхови постижения чрез прилагане и въздействие с „мотивационната техника“ в стрелбата.

4. Под външния „пласт“ на спортната активност В. Иванчева разкрива личностния конструкт **Аз-ефективност**, основен специфично-спортен показател за елитния спорт. Тя повтаря, с десетгодишен интервал, данните на научния си ръководител, получени с 13 вида спорт, при които стрелците са с най-високи показатели именно за Аз-ефективността, както и занижени за Себепрепятстването. Тези статистически факти Иванчева обяснява с по-късната състезателна реализация при стрелбата в резултат от постепенното повишаване на

Аз-ефективността. Опирайки се на своя личен (вероятно и драматичен) опит, авторът обяснява тези резултати с качествата на елитния стрелец да се справи с всяка ситуация.

5. Докторантката доказва с данните за **Локализация на контрола** (външен или вътрешен, насочен към награди или наказания), че преобладаващият над екстерналния **интернален контрол** се основава на преплетените една с друга, взаимно влияещи си (положително и отрицателно) скали и субскали. Авторът правилно обяснява този статистически факт със спецификата на индивидуалния спорт, изискващ самостоятелност, самоконтрол от стрелца, разчитащ на своите умения, способности и вложените усилия (установено и от други автори). Сравнителният анализ по пол, възраст, класиране и вид оръжие не разкрива статистически значими различия.

6. **Дългосрочната мотивация**, при социални промени, извежда до върховете на спортната кариера с повече усилия. Резултатите за този специфичен за стрелбата фактор сочат готовността на изследваните състезатели да се посветят на любимия спорт: получена е най-високата средна стойност и за този показател, както и при изследваните от Янчева (2007) стрелци. Оказва се, вътрегруповите различия по пол, възраст, класиране, оръжие не влияят върху формирането на дългосрочната мотивация - при стрелците тя е приета норма.

7. Като творчески и културен феномен, **перфекционизмът** в спорта зависи от ред фактори. Многофакторната скала разкрива двудименсалния (позитивен и негативен) модел на спортно-състезателната активност при стрелците. С данните от шестте субскали Иванчева е разкрила богатата картина на показателите, формиращи образци за перфекционизма, като двигатели за изпълнение на „*точния изстрел*“: *организираност* и *високи лични стандарти* - най-мощните мотивационни фактори. В същото време занижените стойности за редица показатели (родителски очаквания и критичност, съмнения в действията, притеснения от грешки) са възпрепятстващи перфекционизма фактори.

Висока е оценката и за диференцирането на данните по показателите пол-възраст-оръжие, показващи известни различия: най-високи са те за **перфекционизма** при стрелба с пистолет, при юношите и девойките те са по-високи, отколкото при мъжете и жените.

8. **С висок принос** са резултатите от **корелационния анализ** както за общата извадка, така и според класирането. Убедителни са установените връзки (със *позитивна, умерена и отрицателна зависимост*) на **дмотивацията** с десет от изследваните показатели: *отрицателна* - със *съвместно учене* и *дългосрочна мотивация*; *показателно е*, че външната мотивация няма отрицателна зависимост с проследяваните осем показателя; *значителни са*

връзките на вътрешната мотивация с осем от десетте показателя, както с по една умерена и отрицателна връзка със съзнания в действителна и несправедливата оценка.

9. Изключително богатата информация, получена от Иванчева, е подложена и на регресивен, и на факторен анализ. Получените зависимости могат да бъдат предмет на сериозно, разгърнато анализиране от учени, треньори, родители, спортисти и др. Перспективни за всеки спортист биха били индивидуалните анализи на данните с оглед на неговата психологична подготовка и самоподготовка. Новополученото знание разширява ноосферата в областта на мотивацията, с принос както за обучението на нашите студенти, така и за нуждите на психологичната подготовка.

Обобщените **изводи и препоръки** очертават перспективи за бъдещо разгръщане на проблема като важен и необходим за успехите на нашите бъдещи олимпийци.

Очертаните **научни и приложни приноси** документират едно ново постижение в света на нашия спорт. Похвално е съобразяването на Докторантката с препоръките от вътрешното обсъждане на труда. Пожелавам на Виктория да успее да осъществи подобно изследване и с чужди спортисти! Авторсфератът е изготвен в съответствие с изискванията.

Заключение: Многопосочната приносна значимост на труда на Виктория Иванчева отразява сложната и противоречива структура на проблема за мотивацията при състезатели по спортна стрелба. С настоящия труд тя, изявен състезател, съдия Първа категория, се доказва и като специалист в областта на спортната психология, ясно определяйки своя спортно-педагогически път на изследовател. Високата социална значимост на труда (освен в личностен план) е свързан с перспективата за внедряване в практиката с потребители всички заинтересовани лица - създадена е критериална система за контрол и оценка на мотивационната активност. Предлагам на уважаемите членове на Научното жури да присъдят на **ВИКТОРИЯ ВЕНЦИСЛАВОВА ИВАНЧЕВА образователната и научна степен „ДОКТОР“** в професионално направление 7.6. Спорт, по научната специалност *“Теория и методика на физическото възпитание и спортната тренировка (вкл. МДФ)”*.

03.08.2017.

Рецензент:

(Проф. Ю. Мутафова-Заберска, доктор)

)